

Megjegyzések:

1. A szótárak az ige infinitivusa helyett a megfelelő coniugatio számát adják meg, pl. **videō, 2, vidī, vīsum**. Ha az 1. szótári alak után csak egy „1” áll, akkor az az **-āre, -āvī, -ātum** sor megfelelő alakjait helyettesíti (pl. **vocō 1** = *vocō, vocāre, vocāvī, vocātum* ‘hív, szólít’). A jelen tankönyvben a jobb megtanulhatóság érdekében az igeik szótári alakjait nem számokkal rövidítjük, hanem mindig betűvel adjuk meg.

2. Az 1., 2. és 4. coniugatióban az imperfectum-tō imperativusként (parancsoló mód) szolgál: *Notā bene!* Jegyezd meg jól! — *Orā et labōrā!* „Imádkozzál és dolgozzál!” — *Cavē canem!* „Óvakodj a kutyától!” — *Audī multa!* „Hallgass (meg) sokmindent!” — A 3. coniugatióban az imperativus végződése a tőhöz járuló **-ē**: *Tollē, legē!* „Emeld fel és olvasd!”

B) Az igeragozás

1. Az aktív személyragok

Az imperfectum-tōból képezhetők a folyamatos igealakok (imperfecta actio) az idő- ill. módjelek és az aktív vagy passzív személyragok segítségével. **A cselekvő személyragok azonosak az egész imperfecta actióban:**

	Singularis	Pluralis
1.	-ō / -m	-mus
2.	-s	-tis
3.	-t	-(u)nt

2. Indicativus praesens imperfectum activi

Képzése: **imperfectum-tō + személyrag**. A 3. coniugatio mássalhangzós, ill. *u*-töví igéinél a mássalhangzós személyragok *-i*- kötőhanggal kapcsolódnak a tőhöz. A 3-4. coniugatióban a Pl. 3. személy végződése: *-unt*

	1. coniugatio	2. coniugatio	3. coniugatio			4. coniugatio
Impf.-tő:	<i>ā</i> -tő	<i>ē</i> -tő	msh.-tő (kötőhang: <i>i</i>)	<i>u</i> -tő (kötőhang: <i>i</i>)	<i>ī</i> -tő	<i>ī</i> -tő
S. 1.	dōn-ō (< <i>ā</i> + <i>ō</i>)	vidē-ō ¹	leg-ō	cōnstitu-ō	capī-ō	audi-ō ¹
2.	dōnā-s	vidē-s	leg- <i>i</i> -s	cōnstitu- <i>i</i> -s	capī-s	audi-s
3.	dōnā-t ¹	vidē-t ¹	leg- <i>i</i> -t	cōnstitu- <i>i</i> -t	capī-t	audi-t ¹
Pl. 1.	dōnā-mus	vidē-mus	leg- <i>i</i> -mus	cōnstitu- <i>i</i> -mus	capī-mus	audi-mus
2.	dōnā-tis	vidē-tis	leg- <i>i</i> -tis	cōnstitu- <i>i</i> -tis	capī-tis	audi-tis
3.	dōnā-nt ¹	vidē-nt ¹	leg-unt	cōnstitu-unt	capī-unt	audi-unt

¹ Az *-ō*, a *-t* és az *-nt* végződés előtt a tő magánhangzója mindig megrövidül!

3. **Rendhagyó igeik.** A praesens imperfectum alakjait a **sum, esse, fuī** ‘van’ létigében és legfontosabb összetétele, a **possum, posse, potuī** ‘képes; -hat, -het’ segédige esetében, valamint az **eō, ire, ivī (ii), itum** ‘megy’ igében (és összetételeiben, pl. *trānseō* ‘átmegy’) két különböző tőből képezzük. E rendhagyó igeik ragozása a következő:

S. 1.	su-m	pos-sum	e-ō
2.	es	pot-es	ī-s
3.	es-t	pot-est	ī-t
Pl. 1.	su-mus	pos-sumus	ī-mus
2.	es-tis	pot-estis	ī-tis
3.	su-nt	pos-sunt	e-u-nt

Megjegyzések:

1. A létige imperfectum-tőve *es-*, ill. ennek rövidebb alakja *s-*. A szótári alakban és a praes. impf. alakjaiban mindkét tő megjelenik.

2. A *possum, posse, potuī* ige a *potis* ‘képes’ melléknév és a *sum, esse, fuī* összetétele, ragozása során a *pot-* tő *-t-* hangja mgh. előtt megmarad, *-s* előtt hasonló.

3. Az *es-se* és a *pos-se* (< *pot-se*) alakokban az infinitivus eredeti *-se* végződése látható.

4. Az *eō, ire* esetében a tő egyetlen magánhangzóból áll, amely a S. 1-ben és a Pl. 3-ban *e-*, egyébként *i-*.

I. A latin szórend a magyarhoz hasonlóan elég kötetlen, mivel a gazdag végződésrendszer lehetővé teszi a mondatrészek felismerését azok sorrendjének szigorú szabályozása nélkül is, ennek ellenére megfigyelhetők bizonyos szabályszerűségek az egyes mondatrészek elhelyezkedésében.

1. **A mondanivaló logikai hangsúlya rendes körülmények között a mondat elejére és végére esik**, ezért alapértelmezésben a mondat elején az alany, a végén pedig az állítmány áll (ún. objektív szórend): *Iūstitia sine prūdentia multum potest*. „Az igazságosság sokat elérhet bölcsesség nélkül (is).” Ezzel szemben ha a beszélő valamelyik mondatrésznek különleges szerepet tulajdonít, azt kimozdíthatja megszokott helyéről, így akár az állítmány is kerülhet a mondat élére, pl. *Silent Mūsae inter arma*. „Hallgattak a Múzsák a fegyverek között.”

2. **A jelzők** a latin nyelvben rendes körülmények között — a magyartól eltérően — **többnyire a jelzett szó után** állnak: *populus Rōmānus* ‘a római nép’, *sententia incerta* ‘bizonytalan ítélet’. Igen gyakori azonban, hogy a jelző — főleg, ha hangsúlyos — a jelzett szó elé kerül: *Magna neglegentia culpa est*. „A nagy hanyagság vétek[nek számít].”

3. **A praepositívók megelőzik azokat a szavakat, amelyekre vonatkoznak**, időnként azonban (főként minőségjelzős szerkezetekben) beékelődhetnek a jelző és a jelzett szó közé: *summā cum laude* ‘a legnagyobb dicsérettel’.

4. **Bizonyos határozószók, módosítószók és kötőszók** a mondatnak csak bizonyos helyén következhetnek, ill. mindig követik azokat a szavakat, amelyekre vonatkoznak; erre az adott szavak előfordulásánál mindig utalni fogunk (pl. a *plūrāle tantum* ‘csak többes számú’ kifejezésben a *tantum* a második helyen áll).

5. **A -que ‘és’, valamint a -ve ‘vagy’ kötőszók** az általuk összekapcsolt két szó közül mindig a második után állnak és azzal egybe is írandók; a magyar fordításban ezek a két kapcsolt szó közé kerülnek. Pl. *senātus populusque Rōmānus* ‘a római szenátus és nép’.

II. A mondatrészek tekintetében az Bevezető lecke mondattani szakaszában (13. oldal) írtakhoz képest az alábbiakat kell kiemelni:

1. **„Névszói állítmány” a latinban nincs.** A magyar „névszói állítmány”-nak a latinban összetett állítmány (= névszó + létige) felel meg: *Fortūna caeca est*. „A szerencse vak.” — *Errāre hūmānum est*. „Tévedni emberi [dolog].” — Szállóigeszerű kijelentésekből gyakran elmarad az állítmány (de értelem szerűen kiegészíthető): *Nūlla poena sine culpā* [ti. est]. „Nincs büntetés vétek nélkül.”

Az **igei állítmány** számban és személyben egyezik az alannyal (több alany esetén az állítmány igen gyakran többes számú); **összetett állítmány** esetén az állítmány névszói részét nemben is egyeztetjük az alannyal: *Rōma aeterna est*. „Róma örök.” — Ha az alany infinitivus (főnévi igenév), az állítmány névszói része semlegesnemű: *Errāre hūmānum est*. „Tévedni emberi [dolog].”

2. **A személyes névmás mint alany** a magyarhoz hasonlóan a latin mondatban sincs kitéve (kivéve, ha hangsúlyos), mivel az ige személyragja elegendő mértékben utal rá: *Cōgitō, ergō sum*. „Gondolkodom, tehát vagyok.” De: *Ego sum via, vēritās et vīta*. „Én vagyok az út, az igazság és az élet.” (*Ioh.* 14, 6.)

3. **A melléknévvél, birtokos névmással stb. kifejezett jelzőt mindig egyeztetjük a jelzett szóval nemben, számban és esetben:** *persōna grāta* ‘kedvelt személy’, *divīnārūm atque hūmānārūm rērūm nōlītia* ‘az isteni és emberi dolgok ismerete’. *Nēmō est prōphēta in pātriā suā*. „Senki sem próféta a saját hazájában.”

Ez az egyezés nem jelenti szükségszerűen a végződések betű szerinti azonosságát is: ha ugyanis a jelzős szerkezet tagjai más-más declinációba tartoznak, akkor mind a jelző, mind pedig a jelzett szó a saját declinációjának megfelelő végződést kapja (pl. a *rēs pública* ‘állam’ kifejezésben a nőnemű, de V. declinációs *rēs* szóval az I. declinációs *pública* nemben, számban és esetben egyezik). Ugyanígy a nemben való egyezésnél is előfordul, hogy a jelző és a jelzett szó végződései nem betű szerint azonosak (pl. a *poēta doctus* ‘tudós, művelt költő’ kifejezésben a *poēta* hímnemű, jelzője tehát a *doctus*).

III. A latin nyelvre nem jellemző nyelvtani kategóriák. A latinban nincsenek névelők, így csak a mondat jelentése alapján lehet eldönteni, hogy a magyar fordításban kell-e névelő, ill. hogy határozott vagy határozatlan névelőre van-e szükség. Ugyanez vonatkozik az alanyi és tárgyas (v. újabb szakkifejezéssel határozatlan és határozott) igeragozásra és az elvált igeikötők használatára, mivel a latinban nincsenek ilyen igei kategóriák, a magyar mondat értelme viszont nagyban függ az igeikötő helyétől (pl. „Tegnap fejeztem be a munkát” vagy „Tegnap befejeztem a munkát”).

IV. Az „igen” és „nem” a latinban. A latin nyelvben — meglepő módon — nem létezik egyetlen, a magyar „igen” szócskának megfelelő szó. A tagadást ugyan ki lehet fejezni egyetlen szóval, ennek használata azonban ugyancsak eltér attól, amit a magyarban és más modern nyelveknél megszoktunk. Az „igen”/„nem” választ ugyanis a latin nyomósító szerepű határozószókkal fejezi ki, pl. *certē* ‘bizonylyal; természetesen, hogyané’; *nōn ita* ‘nem így’; *minimē* (*vērō*) ‘a legkevésbé sem’.

A tagadás: ellentétben a magyarral, **a latin csak egyszer tagad**, pl. *Nēmō est prōphēta in pātriā suā*. „Senki sem próféta a saját hazájában.” A kettős tagadás erős állítást fejez ki: *nōn ignōrō* ‘jól tudom’.

FELADATOK

I. Feladatok a névszóragozáshoz

1. Keresse ki az olvasmányokból a következő jelzős, ill. elöljárószerű kifejezéseket!

jó ügy az én vétkem saját hazájában
 a hazáért..... tisztárs nélkül kedvelt személy
 vadállatok elé semmiféle büntetés nagy hanyagság

2. Ragozza el és fordítsa le szóban: magna culpa, persōna grāta, sententia incerta

3. Töltse ki a táblázatot a minta alapján!

Jelzős kifejezés	a főnév szótári alakja	a melléknév szótári alakja	a kifejezés száma, esete	A kifejezés jelentése
persōnam grātam	persōna, -ae f.	grātus, -a, -um	Sing. acc.	kedvelt személyt
māgnis culpīs				
amicārum bōnārum				
nūllā poenā				
nūptiās bonās				

4. S. ↔ Pl. Fordítsa is le a kifejezéseket!

bona causa ancillam suam sententia incerta
 rēgulā bōnā amīcae meae
 iniūriae māgnae causās meās persōnārum grātārum
 culpās hūmānās sententiās incertīs

5. Fordítsa le a következő birtokos szerkezeteket!

pāter pātriae pecūnia collēgae pātria prōphētae
 portae Rōmae cathedra pāpae domicīlium incōlae
 schōla vītae rēx Hungāriae advocātus familiāe

6. Hogy hangzik latinul?

a hazámból tisztárs nélkül
 jó barátókhöz a hazámért
 Rómán kívül az ő iskolájában

II. Feladatok az igeragozáshoz

1. Egészítse ki az alábbi igék szótári alakját!

praes. impf. act. S. 1.	inf. impf. act.	praes. perf. act. S. 1.	supinum	jelentés
capiō			captum	
cōnstituō	cōnstituēre			
		vēnī	ventum	
	fācēre	fēcī		
dō			dātum	
sum			—	
videō		vīdī		
		potuī	—	

2. Töltse ki a táblázatot a minta alapján!

Ige	coni.	impf. tő	ragozott ige	Idő, szám, személy	jelentés
audiō, -īre hall	4	-ī	audīs	praes. impf. act. S. 2.	hallasz
valeō, -ēre érvényes			valent		
cōgō, -ēre kényszerít			cōgitis		
sentīō, -īre érez			sentīmus		
tribuō, -ēre juttat			tribuunt		
fāciō, fācēre tesz			fācit		
excūsō, -āre menteget			excūsō		
vīvō, -ēre él			vīvis		

3. S. ↔ Pl. Fordítsa is le az igealakokat szóban!

cōnstituō legit errāmus valent es
 cōnstituit vidēs possumus fāciunt sunt

4. Hogy hangzik latinul?

adtok kapnak jövünk látok elrendel
 van vannak csinálnak olvas vádoltok

5. Melyik coniugatióba tartoz(hat)nak az alábbi igék? Következtesse ki az első két szótári alakjukat! A magánhangzók hosszúságát szándékosan nem jelöltük.

Legat, legunt (!); pertineo; locamus; gerunt; usucapere, usucapio; possidetis; agunt; accipere, accipio; pendere (!), pendis, pendent; permittunt.

III. Feladatok az olvasmányhoz

1. Írja (és fordítsa) le a mondatokat úgy, hogy megváltoztatja a félkövéren szedett kifejezések számát!

Cōgitō, ergō **sum**.
Bōna causa semper **triumphat**.
Collēga nōn **accūsāt**.
Sententia incerta nōn **valet**.
Dō vītam et sanguinem prō **rēgīnā bōnā**.

2. Fordítsa latinra az alábbi mondatokat!

A nemtudás nem érv. Élünk, tehát gondolkodunk. A pápa nem téved. A házasságot a megegyezés hozza létre. A király nem vádolja a lakosokat. A királynők uralkodnak, de nem kormányoznak. A jogtalanságok nem igazolják a jogtalanságokat. Igazságosság nélkül semmire sem képes a bölcsesség. A nagy hanyagság véteknek számít.

3. Adja meg azoknak a szavaknak a szótári alakját és jelentését, melyekből az alábbi szavak származnak!

dátum, donor, humán, kolléga, lektor, patrióta, reális, regnál, regula, szangvinikus, vizuális, vitalitás